

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ  
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

**РУДЕНКО АЛІНА ЕДУАРДІВНА**

УДК 343.125

**ЗАХОДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ, ЩО  
ОБМЕЖУЮТЬ МАЙНОВІ ПРАВА ПІДОЗРЮВАНОВОГО,  
ОБВИНУВАЧЕНОГО ТА ІНШИХ ОСІБ**

**12.00.09** – кримінальний процес та криміналістика;  
судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність

**Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня  
кандидата юридичних наук**

**Київ – 2015**

Дисертацією є рукопис

Робота виконана в Національній академії внутрішніх справ,  
Міністерство внутрішніх справ України

**Науковий керівник** кандидат юридичних наук, доцент  
**Савицький Дмитро Олександрович**,  
Національна академія внутрішніх справ,  
заступник начальника кафедри кримінального процесу

**Офіційні опоненти:**

доктор юридичних наук, професор,  
заслужений діяч науки і техніки України  
**Погорецький Микола Анатолійович**,  
Київський національний університет імені Тараса Шевченка,  
завідувач кафедри правосуддя юридичного факультету

кандидат юридичних наук, доцент  
**Бояров Віктор Іванович**,  
Академія адвокатури України,  
професор кафедри кримінального процесу та криміналістики

Захист відбудеться «\_\_\_» \_\_\_\_\_ 2015 р. о 14.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.007.05 у Національній академії внутрішніх справ за адресою: ДП-680, м. Київ, пл. Солом'янська, 1

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Національної академії внутрішніх справ за адресою: ДП-680, м. Київ, пл. Солом'янська, 1

Автореферат розісланий «\_\_\_» \_\_\_\_\_ 2015 р.

Учений секретар  
спеціалізованої вченої ради

В. І. Васи́нчук

## ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

**Актуальність теми.** Одним із важливих питань, що набули надзвичайної актуальності після Революції Гідності в Україні стало повернення у власність держави корупційних активів і їх подальше прозоре й ефективне використання для соціальних цілей. Конфіскація статків, здобутих злочинним шляхом, є потужним превентивним механізмом проти політичної корупції, здатним подолати безкарність високопосадовців при владі та втілити у життя принцип невідворотності покарання за корупційні злочини. Повернення державі активів, здобутих злочинним шляхом, є основоположним принципом Конвенції ООН проти корупції, ратифікованої Україною. Питання арешту, конфіскації, реалізації та ефективного використання корупційних активів в Україні потребує ґрунтовного та системного законодавчого врегулювання.

Серед механізмів пошуку, конфіскації та повернення корупційних активів як всередині держави, так і з-за кордону важливе місце посідають заходи забезпечення кримінального провадження, що обмежують майнові права підозрюваного, обвинуваченого та інших осіб.

Заходи забезпечення кримінального провадження, що обмежують майнові права підозрюваного, обвинуваченого та інших осіб забезпечують ефективне вирішення завдань кримінального судочинства взагалі й досудового розслідування зокрема. Оскільки заходи забезпечення кримінального провадження обмежують конституційні права і свободи громадян, ніби всупереч головному завданню кримінального судочинства щодо неухильного дотримання прав особи в ході діяльності органів, уповноважених розслідувати кримінальні злочини відповідно до вимог Конституції України, то необхідні переконливі процесуальні гарантії для забезпечення законності та обґрунтованості під час їх застосування.

Завданням слідчого, прокурора є організація розслідування щодо встановлення обставин в кожному кримінальному провадженні таким чином, щоб при цьому не страждали права, свободи і законні інтереси громадян – суб'єктів кримінального судочинства. У зв'язку з цим актуальними для науки питаннями є розробка, по-перше, процедури застосування заходів забезпечення кримінального провадження, що обмежують майнові права підозрюваного, обвинуваченого та інших осіб і, по-друге, розробка рекомендацій щодо процесуальних, етичних засад їх провадження з метою найбільш ефективного забезпечення прав людини в кримінальному судочинстві.

Завдяки дослідженням таких видатних науковців, як Ю. П. Алєнін, В. І. Бояров, В. І. Галаган, А. Я. Дубинський, З. Д. Єнікеєв, З. З. Зінатулін, В. С. Зеленецький, О. В. Капліна, З. Ф. Коврига, В. М. Корнуков, Ф. М. Кудін, Ю. Д. Лівшиць, В. Т. Малярєнко, О. Р. Михайленко, М. М. Михєєнко, В. Т. Нор, І. Л. Петрухін, Д. П. Письменний, М. А. Погорецький, В. М. Савицький, Д. О. Савицький, С. М. Стахівський, О. Ю. Татаров, В. М. Тертишник, Л. Д. Удалова, В. С. Чистякова, В. Ю. Шепітько, В. П. Шибіко, О. Г. Шило, М. Є. Шумило, О. Г. Яновська та інших, нині достатньою мірою вирішено питання щодо сутності і значення заходів забезпечення кримінального

провадження, однак проблематика, пов'язана із обмеженням майнових прав підозрюваного, обвинуваченого та інших осіб є дискусійною і актуальною й до сьогодні.

На особливу увагу заслуговують дослідження щодо процесуальної сутності окремих слідчих дій з елементами примусу таких відомих вчених, як Р. С. Белкін, Л. В. Винницький, Ю. М. Грошевий, А. Є. Жалинський, В. О. Комаха, Ю. Л. Метелиця, В. Б. Первомайський, М. І. Порубов, М. В. Салтевський, І. Д. Спіріна, М. В. Терзієв, М. А. Чельцов. Питанням провадження примусових слідчих дій, зокрема провадженню обшуку і виїмки, за кримінально-процесуальним законодавством України 1960 р. та західних держав присвячено роботи У. Бернама, Л. В. Головка, К. Ф. Гуценка, В. В. Молдавана, М. О. Пешкова.

Однак, незважаючи на значну кількість наукових публікацій, і досі вчені не дійшли єдиної думки щодо визначення поняття заходів забезпечення кримінального провадження, що обмежують майнові права підозрюваного, обвинуваченого та інших осіб, а також їхньої класифікації, процесуальних особливостей їх провадження та низки інших питань, які мають суттєве значення для ефективного розслідування кримінальних правопорушень.

Актуальність вищезазначених питань обумовлюється також введенням в дію у листопаді 2012 року Кримінального процесуального кодексу України, оновлені положення якого у сфері застосування заходів забезпечення кримінального провадження, що обмежують майнові права підозрюваного, обвинуваченого та інших осіб, зумовили виникнення комплексу проблем законодавчого та правозастосовного характеру. Наразі є актуальною проблематика визначення обсягу та характеристик майна, яке може бути тимчасово вилученим, або арештованим, процесуального порядку застосування та припинення тимчасового вилучення майна та арешту майна у кримінальному провадженні.

Викладене свідчить про необхідність поглибленого теоретичного аналізу загальної характеристики заходів забезпечення кримінального провадження, що обмежують майнові права підозрюваного, обвинуваченого та інших осіб, з метою вдосконалення законодавчого регулювання та правозастосовної практики в цій сфері. Це визначає актуальність теми дисертаційного дослідження, що і обумовило її вибір.

**Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.** Дисертаційна робота виконана відповідно до Концепції реформування кримінальної юстиції України (Указ Президента України від 8 квітня 2008 року № 311); Переліку пріоритетних напрямів наукового забезпечення діяльності органів внутрішніх справ України на період до 2015 року (розпорядження Кабінету Міністрів України від 29 вересня 2010 року № 1911-р); Плану заходів Міністерства внутрішніх справ України, спрямованих на реалізацію норм Кримінального процесуального кодексу України (наказ МВС України від 8 серпня 2012 року № 685); Основних напрямків наукових досліджень Національної академії внутрішніх справ на 2014–2017 роки та планів науково-дослідних робіт Національної академії внутрішніх справ.

Тему дисертаційного дослідження затверджено Вченою радою Національної академії внутрішніх справ 29 жовтня 2013 р. (протокол № 28) з подальшим уточненням Вченою радою Національної академії внутрішніх справ 30 вересня 2015 р. (протокол № 19).

**Мета і задачі дослідження.** *Метою* роботи є розроблення теоретичних основ і практичних рекомендацій щодо застосування заходів забезпечення кримінального провадження, що обмежують майнові права підозрюваного, обвинуваченого та інших осіб.

Досягнення поставленої мети передбачає розв'язання таких *задач*:

- уточнити поняття майна у кримінальному процесі;
- розкрити поняття та сутність арешту майна;
- встановити співвідношення заходів забезпечення кримінального провадження та заходів кримінально-процесуального примусу;
- удосконалити класифікацію заходів забезпечення кримінального провадження;
- визначити коло осіб, майнові права яких можуть бути обмежені під час застосування заходів забезпечення кримінального провадження;
- надати визначення морально-правових критеріїв застосування заходів забезпечення кримінального провадження;
- розробити класифікацію заходів забезпечення кримінального провадження, що обмежують майнові права підозрюваного, обвинуваченого та інших осіб;
- визначити доцільність та законність використання результатів оперативно-розшукової діяльності як підстав для тимчасового вилучення майна у кримінальному процесі;
- внести пропозиції щодо удосконалення законодавчого регулювання застосування заходів забезпечення кримінального провадження, що обмежують майнові права підозрюваного, обвинуваченого та інших осіб.

*Об'єкт дослідження* – правовідносини, що виникають, розвиваються та припиняються при застосуванні заходів забезпечення кримінального провадження, що обмежують майнові права підозрюваного, обвинуваченого та інших осіб.

*Предмет дослідження* – заходи забезпечення кримінального провадження, що обмежують майнові права підозрюваного, обвинуваченого та інших осіб.

**Методи дослідження.** Для досягнення поставленої мети, з урахуванням об'єкта та предмета дослідження, у роботі були використані загальнонаукові і спеціальні методи. *Діалектичний метод* як загальний метод наукового пізнання та *історичний метод* дозволили розглянути усі питання теми в динаміці, виявити їх взаємозв'язок і взаємообумовленість, дослідити правову природу і ознаки заходів забезпечення кримінального провадження, що обмежують майнові права підозрюваного, обвинуваченого та інших осіб (підрозділ 1.1). *Метод системного аналізу*, а також *системно-структурний* та *формально-логічний методи* дали можливість з'ясувати правову природу та особливості застосування тимчасового вилучення майна та арешту майна, визначити підстави застосування цих заходів забезпечення кримінального провадження (підрозділи 2.1, 3.1). Завдяки

*порівняльно-правового методу* були проаналізовані погляди вчених стосовно окремих питань застосування заходів забезпечення кримінального провадження, а також норми чинного кримінального процесуального законодавства України і законодавства інших держав у межах предмета дослідження (підрозділи 1.1–3.2). За допомогою *формально-юридичного методу* досліджувалися правові норми Конституції України, чинного КПК України, інших законів України, з'ясовувалися зміст і значення використаних у них понять і термінів, обґрунтовувалися висновки і пропозиції щодо їх зміни та доповнення (підрозділи 1.1–3.2). *Структурно-функціональний метод* сприяв аналізу повноважень слідчого, прокурора, слідчого судді, судді щодо тимчасового вилучення майна та накладення арешту на майно підозрюваного, обвинуваченого та інших осіб, виявленню недоліків їх діяльності, формулюванню пропозицій щодо її удосконалення (підрозділи 2.3, 3.3). ). За допомогою *соціологічного методу* було з'ясовано позиції і думки юристів практиків щодо сучасного стану правового регулювання і проблемних питань застосування заходів забезпечення кримінального провадження, що обмежують майнові права підозрюваного, обвинуваченого та інших осіб, а *статистичний метод* дозволив їх узагальнити поряд з результатами вивчення матеріалів судових справ.

Обґрунтованість і достовірність сформульованих у дисертації наукових положень, висновків і рекомендацій визначається і забезпечується *емпіричною базою дослідження*, яку становлять статистичні та аналітичні матеріали Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ за 2013–2014 роки; результати опитування 138 слідчих системи ОВС України. Також використано власний досвід практичної роботи дисертанта в органах прокуратури України.

**Наукова новизна одержаних результатів** полягає в тому, що дисертація є першим у вітчизняній науці кримінального процесу монографічним дослідженням проблемних питань застосування заходів забезпечення кримінального провадження, що обмежують майнові права підозрюваного, обвинуваченого та інших осіб, що проведене в умовах реалізації норм КПК України 2012 р.

У дослідженні сформульовано ряд нових положень і висновків, які мають істотне значення для теорії кримінального процесу та юридичної практики. До найбільш суттєвих із них слід віднести такі:

*вперше:*

– визначено коло осіб, майнові права яких можуть бути обмежені при застосуванні заходів забезпечення кримінального провадження (під час застосування тимчасового вилучення майна можуть бути обмежені майнові права підозрюваного, а також інших осіб (осіб, у володінні яких перебуває майно зазначене у ч. 2 ст. 167 КПК України); під час застосування арешту майна можуть бути обмежені майнові права підозрюваного, обвинуваченого, а також інших осіб (осіб, які в силу закону несуть цивільну відповідальність за шкоду, завдану діяннями підозрюваного, обвинуваченого або неосудної особи, яка вчинила суспільно небезпечне діяння; юридичних осіб, щодо яких здійснюється провадження, у разі якщо до такої юридичної особи може бути застосовано захід кримінально-правового характеру у вигляді конфіскації майна));

– розроблена класифікація заходів забезпечення кримінального провадження, що обмежують майнові права підозрюваного, обвинуваченого та інших осіб на підставі наступних класифікаційних ознак: залежно від кримінальної процесуальної кваліфікації заходу забезпечення кримінального провадження; залежно від об'єкта обмеження майнових прав; залежно від цивільно-правового статусу майна, права на яке обмежуються під час застосування заходу забезпечення кримінального провадження; залежно від місця знаходження майна, права на яке обмежуються; залежно від обсягу майна, права на яке обмежуються; залежно від ступеня обмеження прав підозрюваного, обвинуваченого та інших осіб;

– надані пропозиції щодо внесення змін до КПК України у частині: заборони тимчасового вилучення електронних інформаційних систем або їх частин, мобільних терміналів систем зв'язку для вивчення фізичних властивостей, які мають значення для кримінального провадження, крім випадків, коли вони входять до переліку, щодо якого прямо надано дозвіл на відшукання в ухвалі про дозвіл на проведення обшуку; тимчасового вилучення майна особою, яка не є уповноваженою службовою особою (особою, якій законом надано право здійснювати затримання), виключно з метою запобігти затриманому заподіяти шкоду оточуючим чи самому собі, а також – з метою збереження речових доказів;

*удосконалено:*

– класифікацію заходів забезпечення кримінального провадження та з-поміж інших заходів забезпечення кримінального провадження виокремлено підгрупу заходів, що обмежують майнові права підозрюваного, обвинуваченого, а також інших осіб;

– визначення морально-правових критеріїв застосування заходів забезпечення кримінального провадження у якості моральних норм, правил поведінки, на підставі яких дається оцінка кримінально-процесуального законодавства, яким урегульовано питання застосування заходів забезпечення кримінального провадження, та діяльності суб'єктів кримінального процесу по застосуванню таких заходів з точки зору їх справедливості і гуманізму, добра, свободи та відповідальності, совісті, честі та гідності людини;

– уточнено поняття майна у кримінальному процесі шляхом визначення складових, які охоплює дане поняття: нерухоме і рухоме майно, майнові права інтелектуальної власності, гроші у будь-якій валюті готівкою або у безготівковому вигляді, цінні папери, корпоративні права;

– уточнено поняття арешту майна шляхом включення до нього мети цього заходу та визначення арешту майна як заходу кримінального процесуального примусу, що застосовується з метою забезпечення можливої конфіскації майна, спеціальної конфіскації або цивільного позову, та полягає у тимчасовому позбавленні можливості відчужувати певне майно, або забороні розпоряджатися будь-яким чином таким майном та використовувати його;

*дістало подальший розвиток:*

– обґрунтування наукової позиції, згідно із якою заходи кримінально-процесуального примусу не є ідентичними до заходів забезпечення кримінального провадження та співвідносяться як ціле та частина (усі заходи забезпечення

кримінального провадження є заходам кримінально-процесуального примусу, поряд із цим, заходи кримінально-процесуального примусу охоплюють і інші заходи крім заходів забезпечення кримінального провадження);

– положення про те, що використання результатів оперативно-розшукової діяльності як підстав для тимчасового вилучення майна у кримінальному процесі є доцільним та не суперечить вимогам чинного законодавства, оскільки, у окремих випадках, саме відомості отримані за результатами оперативно-розшукової діяльності слугуватимуть підставою тимчасового вилучення майна, яке є предметом кримінального правопорушення, у тому числі пов'язаного з його незаконним обігом.

**Практичне значення одержаних результатів** полягає у тому, що сформульовані і аргументовані у дисертації теоретичні положення, висновки і пропозиції є самостійним внеском у теорію та практику кримінального процесу і можуть бути використані у:

– *науково-дослідній діяльності* – для подальшої розробки науково обґрунтованих положень і рекомендацій щодо законодавчого врегулювання і практики кримінально-процесуальної діяльності у частині застосування заходів забезпечення кримінального провадження, що обмежують майнові права підозрюваного, обвинуваченого та інших осіб (акт впровадження Одеського державного університету внутрішніх справ МВС України від 10 вересня 2015 р.; акт впровадження Донецького юридичного інституту МВС України від 29 травня 2015 р.);

– *законотворчій діяльності* – при внесенні змін і доповнень до чинного КПК України з питань застосування заходів забезпечення кримінального провадження, що обмежують майнові права підозрюваного, обвинуваченого та інших осіб;

– *правозастосовній діяльності* – при розслідуванні злочинів, розробленні відомчих наказів, інструкцій, проведенні занять у системі службової підготовки (акт впровадження ГСУ МВС України від 1 жовтня 2015 року);

– *навчальному процесі* – під час проведення занять з навчальної дисципліни «Кримінальний процес України», при підготовці лекцій і проведенні занять за відповідними темами (акти впровадження Національної академії внутрішніх справ від 30 вересня 2015 р.; акт впровадження Одеського державного університету внутрішніх справ МВС України від 10 вересня 2015 р.; акт впровадження Донецького юридичного інституту МВС України від 29 травня 2015 р.).

**Апробація результатів дисертації.** Основні положення, висновки та рекомендації, сформульовані в дисертації оприлюднено у виступах на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях, зокрема: «Правове регулювання суспільних відносин: актуальні проблеми та вимоги сьогодення» (м. Запоріжжя, 24–25 липня 2015 р.); «Вітчизняна юридична наука в умовах сучасності» (м. Дніпропетровськ, 21–22 серпня 2015 р.).

**Публікації.** Основні положення та висновки, сформульовані в дисертації, відображено у 7 наукових публікаціях, серед яких 5 статей – у виданнях, включених МОН України до переліку наукових фахових видань з юридичних

наук, 1 з яких – у міжнародному фаховому науковому виданні, а також 2 тези – у збірниках доповідей науково-практичних конференцій.

**Структура дисертації.** Дисертація складається із вступу, трьох розділів, що включають дев'ять підрозділів, висновків, списку використаних джерел (227 найменувань на 22 сторінках) та 4 додатків на 18 сторінках. Повний обсяг дисертації становить 212 сторінку, у тому числі обсяг основного змісту роботи – 173 сторінки.

## ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дослідження, ступінь наукової розробки проблеми, вказано на зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, визначено мету і задачі дослідження, його об'єкт, предмет, використані методи, висвітлено наукову новизну одержаних результатів, їх значення у науково-дослідній, законотворчій і правозастосовній діяльності, навчальному процесі, наведено дані про апробацію та публікації результатів дослідження.

**Розділ 1 «Заходи забезпечення кримінального провадження у кримінальному процесі України»** складається із трьох підрозділів у яких на підставі вивчення наукових розробок та практики застосування заходів забезпечення кримінального провадження, обґрунтовуються та формулюються наукові положення щодо місця цих заходів у кримінальному процесі України.

У *підрозділі 1.1. «Аналіз розвитку наукової думки щодо заходів забезпечення кримінального провадження у кримінальному процесі України»* досліджено розвиток наукової думки з проблематики систематизації заходів забезпечення кримінального провадження в цілому та визначення місця у цій системі заходів, які обмежують майнові права підозрюваного (обвинуваченого), що є одним із початкових етапів наукового аналізу зазначеної системи. За результатами огляду наукової літератури за темою дослідження встановлено, що після 2014 року фактично відсутні комплексні дослідження проблематики заходів забезпечення кримінального провадження, що обмежують майнові права підозрюваного, обвинуваченого та інших осіб.

З урахуванням того, що заходи забезпечення кримінального провадження є заходам кримінально-процесуального примусу, у ході вивчення питання класифікації заходів забезпечення кримінального провадження доцільно скористатися наявним науковим досвідом з проблематики класифікації заходів кримінально-процесуального примусу. Застосування даного підходу до класифікації заходів забезпечення кримінального провадження дозволило виокремити такі їх різновиди як: запобіжні заходи та інші заходи забезпечення кримінального провадження. Серед інших заходів забезпечення кримінального провадження пропонується виокремлювати таку класифікаційну підгрупу як заходи забезпечення кримінального провадження, що обмежують майнові права підозрюваного, обвинуваченого та інших осіб. Вказана підгрупа має системоутворюючі зв'язки, що свідчить про необхідність застосування у ході її вивчення системного підходу.

У підрозділі 1.2. «Морально-правові критерії застосування заходів забезпечення кримінального провадження» проаналізовані моральні норми, правила поведінки, на підставі яких дається оцінка кримінального процесуального законодавства, яким урегульовано питання застосування заходів забезпечення кримінального провадження, та діяльності суб'єктів кримінального процесу по застосуванню таких заходів з точки зору їх справедливості і гуманізму, добра, свободи та відповідальності, совісті, честі та гідності людини.

Морально-правові критерії застосування заходів забезпечення кримінального провадження запропоновано класифікувати наступним чином: загальні морально-правові критерії обмеження майнових прав підозрюваного (обвинуваченого) та додаткові морально-правові вимоги щодо тимчасового обмеження майнових прав підозрюваного (обвинуваченого).

Загальними морально-правовими критеріями обмеження майнових прав підозрюваного (обвинуваченого) є:

- необхідність покарання особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, за тяжкі та особливо тяжкі корисливі злочини, а також за злочини проти основ національної безпеки України та громадської безпеки незалежно від ступеня їх тяжкості;

- необхідність вилучення у особи, яка вчинила певні визначені законодавством кримінальні правопорушення, грошей, цінностей та іншого майна, яке: було одержано внаслідок вчинення злочину та/або є доходами від такого майна; призначалося (використовувалося) для схиляння особи до вчинення злочину, фінансування та/або матеріального забезпечення злочину або винагороди за його вчинення; було предметом злочину (крім того, що повертається власнику; було підшукане, виготовлене, пристосоване або використане як засоби чи знаряддя вчинення злочину, крім того, що повертається власнику (законному володільцю);

- необхідність відшкодування потерпілій фізичній особі моральної, фізичної чи майнової шкоди, завданої кримінальним правопорушенням;

- необхідність відшкодування потерпілій юридичній особі майнової шкоди, що завдана кримінальним правопорушенням.

Додаткові вимоги щодо тимчасового обмеження майнових прав підозрюваного (обвинуваченого) встановлені для випадків заборони розпоряджатися та користуватися майном: незастосування вказаних заходів може призвести до зникнення, втрати або пошкодження відповідного майна або настання інших наслідків, які можуть перешкодити кримінальному провадженню.

Доведено, що морально-правові критерії обмеження майнових прав підозрюваного, обвинуваченого та інших осіб знаходять своє втілення та формальне закріплення в формулюванні цілей застосування заходів забезпечення кримінального провадження, що обмежують майнові права підозрюваного (обвинуваченого) та інших осіб.

У підрозділі 1.3. «Класифікація заходів забезпечення кримінального провадження, що обмежують майнові права підозрюваного, обвинуваченого та інших осіб» через видове розмаїття таких заходів розкриваються особливості

правового регулювання відносин, що виникають у зв'язку із застосуванням заходів забезпечення кримінального провадження.

Автор вказує на те, що оскільки будь-яка класифікація ґрунтується на виборі певного класифікаційного критерію (підстави), наукову класифікацію заходів забезпечення кримінального провадження, що обмежують майнові права підозрюваного, обвинуваченого та інших осіб, можна реалізовувати за різними ознаками (критеріями) залежно від цілей, які при цьому ставляться. Однак, у першу чергу, слід зосередити увагу на тих критеріях, які можуть вказати на юридичні особливості окремих із вищезазначених заходів.

Автором розроблена класифікація заходів забезпечення кримінального провадження, що обмежують майнові права підозрюваного, обвинуваченого та інших осіб, залежно від кримінальної процесуальної кваліфікації заходу забезпечення кримінального провадження; об'єкта обмеження майнових прав; цивільно-правового статусу майна, права на яке обмежуються у ході застосування заходу забезпечення кримінального провадження; місця знаходження майна, права на яке обмежуються; обсягу майна, права на яке обмежуються; ступеня обмеження прав підозрюваного, обвинуваченого та інших осіб.

Запропонована класифікація заходів забезпечення кримінального провадження, що обмежують майнові права підозрюваного, обвинуваченого та інших осіб, може бути взята за основу під час удосконалення кримінально-процесуального закону в частині, що регламентує підстави та порядок його застосування.

**Розділ 2 «Тимчасове вилучення майна як захід забезпечення кримінального провадження, що обмежує майнові права»** складається з трьох підрозділів і присвячений висвітленню теоретичних положень застосування тимчасового вилучення майна як одного із різновидів заходів забезпечення кримінального провадження, що обмежують майнові права підозрюваного, обвинуваченого та інших осіб.

У підрозділі 2.1. «Підстави, мета та спосіб застосування тимчасового вилучення майна» дисертант аналізує фактичні та формально-правові підстави тимчасового вилучення майна, а також мету та спосіб тимчасового вилучення майна.

Фактичними підставами тимчасового вилучення майна є достатня сукупність відомостей, зафіксованих у джерелах доказів, або одержаних при проведенні негласних слідчих (розшукових) дій, а також – даних, отриманих під час затримання особи при вчиненні або замаху на вчинення кримінального правопорушення, або під час затримання особи безпосередньо після вчинення кримінального правопорушення.

Формально-правові підстави тимчасового вилучення майна включають у себе наступні складові:

1) тимчасове вилучення майна може бути застосоване як до початку досудового розслідування, так і після його початку. До початку досудового розслідування тимчасове вилучення майна можливе у разі затримання особи у порядку передбаченому статтями 207, 208 КПК України, а також у ході огляду місця події до внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань

(ч. 3 ст. 214 КПК України). Після початку досудового розслідування тимчасове вилучення майна можливе у ході проведення таких слідчих (розшукових) дій як обшук та огляд (статті 234, 237 КПК України);

2) тимчасове вилучення майна проводиться особами, визначеними ст. 168 КПК України. Такими особами є: слідчий, прокурор, інша уповноважена службова особа, а також – кожен, хто законно затримав особу в порядку, передбаченому статтями 207, 208 КПК України. При цьому, право на тимчасове вилучення майна виникає у випадках:

– внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань та початку розслідування у порядку, передбаченому ч. 1 ст. 214 КПК України;

– початку досудового розслідування без внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань у разі виявлення ознак кримінального правопорушення на морському чи річковому судні, що перебуває за межами України у порядку, передбаченому ч. 3 ст. 214 КПК України;

– проведення огляду місця події у невідкладних випадках до внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань у порядку, передбаченому ч. 3 ст. 214 КПК України;

– затримання особи в порядку, передбаченому статтями 207, 208 КПК України;

– безпосередньої вказівки в ухвалі суду щодо можливості тимчасового вилучення майна (у разі вилучення електронних інформаційних систем або їх частин, мобільних терміналів систем зв'язку для вивчення фізичних властивостей, які мають значення для кримінального провадження в порядку, передбаченому абзацом 2 ч. 2 ст. 168 КПК України).

3) тимчасове вилучення майна можливе:

– до закінчення (глава 24 КПК України) чи зупинення (ст. 280 КПК України) досудового розслідування;

– під час судового провадження у разі застосування заходів забезпечення кримінального провадження та проведення слідчих (розшукових) дій у порядку, визначеному ст. 333 КПК України;

– після набуття законної сили судового рішення, у разі відкриття кримінального провадження за нововиявленими обставинами у порядку, визначеному ст. 464 КПК України.

Для випадку тимчасового вилучення майна у ході обшуку формально-правовою підставою є ухвала на проведення обшуку, у якій відсутній дозвіл на відшукання певних речей та документів.

У підрозділі 2.2. «Визначення обсягу та характеристик майна, яке може бути тимчасово вилученим» доведено, що одним із важливих питань наукового пошуку є обґрунтування включення до категорії «майно» у розумінні КПК України таких складових, як майнові права, майнові обов'язки, а також – речі, вилучені з обігу. Встановлено, що до поняття «майно» слід включати лише окремі з майнових прав: майнові права інтелектуальної власності, а також – корпоративні права. Автор вважає, що поняття «майно» включає: нерухоме і рухоме майно, майнові права інтелектуальної власності, гроші у будь-якій валюті готівкою або у безготівковому вигляді, цінні папери, корпоративні права.

Законодавець у ч. 2 ст. 167 КПК України частково деталізував, яке саме майно може бути вилученим, наступним чином: «майно у вигляді речей, документів, грошей тощо». Спеціальні ознаки, які дозволяють виокремити із загалу майна у вигляді речей, документів, грошей саме те майно, яке може бути тимчасово вилученим, перераховані у ч. 2 ст. 167 КПК України. Такими ознаками є наступні.

1. Майно підшукане, виготовлене, пристосоване чи використане як засоби чи знаряддя вчинення кримінального правопорушення та (або) зберегло на собі його сліди.

2. Майно призначалося (використовувалося) для схилення особи до вчинення кримінального правопорушення, фінансування та/або матеріального забезпечення кримінального правопорушення або винагороди за його вчинення.

3. Майно є предметом кримінального правопорушення, у тому числі пов'язаного з його незаконним обігом.

4. Майно одержане внаслідок вчинення кримінального правопорушення та/або є доходами від нього, а також майно, в яке його було повністю або частково перетворено.

Доведено, що чинним КПК України характеристика майна, яке може бути тимчасово вилученим, визначена недостатньо чітко. Зокрема, недостатньо урегульованим залишається питання, яке саме майно слід вважати тимчасово вилученим безпосередньо (тобто до моменту проведення обшуку) під час законного затримання особи в порядку, передбаченому статтями 207, 208 КПК України. Зважаючи на те, що під час затримання фактично не можливо належним чином визначити ознаки, які свідчать, що майно, наявне у затриманій особі, повністю відповідає вимогам, що встановлені ч. 2 ст. 167 КПК України, тимчасово вилученими при законному затриманні особи в порядку, передбаченому статтями 207, 208 КПК України, слід вважати усі речі, документи, гроші тощо, які вилучаються у особи під час її затримання.

У підрозділі 2.3. «Процесуальний порядок застосування та припинення тимчасового вилучення майна у кримінальному провадженні» додатково обґрунтована позиція, за якої найбільш справедливо визначити міру свободи та міру відповідальності суб'єктів правовідносин можливо виключно за допомогою судової процедури. Разом з тим, застосування судової процедури під час здійснення тимчасового вилучення майна унеможливується об'єктивними обставинами. Зокрема, тимчасове вилучення майна застосовується у тому числі для забезпечення можливості прийняття судового рішення щодо арешту майна.

Особа, у якої тимчасово вилучається майно, фактично позбавляється можливості володіти, користуватися та розпоряджатися даним майном на певний період часу (тимчасово), а отже – відбувається обмеження конституційного права власності (ст. 41 Конституції України). При цьому, вказане обмеження, серед іншого, може бути накладене будь-якою особою (у випадку, коли така особа здійснила затримання у порядку, передбаченому ст. 207 КПК України). Вказаним обумовлена необхідність застосування визначеної чинним КПК України процедури, що містить гарантії, які унеможливають безпідставне обмеження прав і свобод людини під час здійснення тимчасового вилучення майна.

Наразі порядок проведення тимчасового вилучення майна у КПК України врегульований досить суперечливо. У зв'язку з нечіткою регламентацією дій сторони обвинувачення при здійсненні нею тимчасового вилучення майна зростає ризик незаконного обмеження можливостей володільців такого майна користуватися, володіти та розпоряджатися ним, а, отже, виникає підвищена небезпека порушення засади недоторканності права власності.

Запропоновані автором зміни до чинного КПК України мають сприяти уточненню й деталізації змісту норм КПК, присвячених тимчасовому вилученню майна.

**Розділ 3 «Застосування арешту майна у кримінальному провадженні»** складається з трьох підрозділів у яких розкриваються наукові положення арешту майна як одного із різновидів заходів забезпечення кримінального провадження, що обмежують майнові права підозрюваного, обвинуваченого та інших осіб.

У підрозділі 3.1. *«Підстави, мета та спосіб застосування арешту майна»* встановлена необхідність наукового аналізу арешту майна у якості найбільш розповсюдженого заходу забезпечення кримінального провадження, який у подальшому дозволяє застосувати конфіскацію майна, а також – забезпечити поновлення прав та законних інтересів потерпілих через механізм цивільного позову. Доведено, що основною метою цивільного позову у кримінальному провадженні є поновлення майнової сфери потерпілого в натурі або в повному відшкодуванні завданих збитків.

Мета арешту майна дозволяє відмежувати його від такої слідчої (розшукової) дії, як «накладення арешту на кореспонденцію», що передбачена ст. 261 КПК України. Метою накладення арешту на кореспонденцію слід вважати виявлення в кореспонденції речей (у тому числі речовин), документів, що мають значення для певного досудового розслідування. А на більш загальному рівні – отримання (збирання) доказів або перевірку вже отриманих доказів у конкретному кримінальному провадженні.

При визначенні підстав накладення арешту на майно автор виходив з усталеної у кримінально-процесуальній науці позиції про диференціацію фактичних і правових підстав проведення процесуальних дій. При цьому підставами проведення цього заходу слід розуміти сукупність обставин, за наявності яких є можливим його застосування. Правовою підставою арешту майна є ухвала слідчого судді або суду. Фактичною підставою арешту майна є сукупність фактичних даних, що вказують на завдання кримінальним правопорушенням матеріальної та /чи моральної шкоди, заявлення цивільного позову про її відшкодування або можливість заявлення такого позову та накладення майнових стягнень, конфіскації майна за вироком суду.

Арешт майна може бути реалізований наступними способами: тимчасовим позбавленням можливості відчужувати певне майно; заборорою розпоряджатися певним майном; заборорою використовувати певне майно.

*Підрозділ 3.2. «Визначення обсягу та характеристик майна, яке належить арештувати»* базується на засадах того, що при вирішенні питання про арешт майна слідчий суддя, суд повинен враховувати розмір можливої конфіскації майна, можливий розмір шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, та

цивільного позову. Автором встановлено, що серед основних недоліків в оформленні клопотань про арешт майна, в результаті яких клопотання поверталися слідчими суддями, є: не долучення документів, що підтверджують право власності на майно, яке належить арештувати; недостатність зазначених у клопотанні підстав, у зв'язку з якими порушувалося питання про арешт майна; відсутність в клопотанні переліку та виду майна, що належить арештувати.

Автором отримано висновок, відповідно до якого при визначенні обсягу майна, на яке накладається арешт, необхідно виходити з розміру шкоди, завданої злочином, наявності санкції у виді штрафу чи конфіскації майна, судових витрат. Грошовий еквівалент арештованого майна з урахуванням його амортизації та зносу повинен максимально відповідати сумі майнових стягнень і завданої злочином шкоди. При цьому на нерухомість, грошові кошти та інші цінності, нажиті злочинним шляхом, арешт повинен накладатись у повному обсязі. Такий же виняток стосується і випадків, коли арешт на майно накладається з метою забезпечення його конфіскації.

У підрозділі 3.3. *«Процесуальний порядок застосування, оскарження чи скасування арешту майна»* дисертант узагальнює результати дослідження процесуального порядку застосування, оскарження чи скасування арешту майна. Окремою науковою проблемою, якій має бути приділена увага у межах дослідження процесуального порядку застосування, оскарження чи скасування арешту майна автор вважає питання арешту тимчасово вилученого майна для забезпечення цивільного позову. Доведено, що відсутність цивільного позивача під час розгляду питання про арешт майна може мати наслідком повернення особі тимчасово вилученого майна, на яке, у іншому випадку міг бути накладений арешт для забезпечення цивільного позову. Автор вважає, що окрім повідомлення потерпілого про застосування, зміну чи скасування запобіжних заходів існує також необхідність обов'язково повідомляти потерпілого про застосування, зміну чи скасування таких заходів забезпечення кримінального провадження як тимчасове вилучення майна підозрюваного та арешт майна.

Повідомлення й інформування потерпілого про застосування, зміну чи скасування таких заходів забезпечення кримінального провадження як тимчасове вилучення майна та арешт майна, дозволяє останньому вжити додаткових заходів для забезпечення відшкодування шкоди, завданої йому кримінальним правопорушенням, зокрема – шляхом звернення з цивільним позовом. У підсумку отриманий висновок про те, що порядок арешту майна у чинному КПК України врегульований досить детально. Разом з цим існує необхідність підвищення якості регулювання питання арешту тимчасово вилученого майна для забезпечення цивільного позову.

## ВИСНОВКИ

У **висновках** дисертації на основі проведеного узагальнення і систематизації наукових уявлень про заходи забезпечення кримінального провадження, що обмежують майнові права підозрюваного, обвинуваченого та

інших осіб сформульовано наукові положення та рекомендації, що відповідають вимогам наукової новизни та мають значення для науки й практики, зокрема:

1. Уточнено поняття майна у кримінальному процесі шляхом визначення складових, які охоплює дане поняття: нерухоме і рухоме майно, майнові права інтелектуальної власності, гроші у будь-якій валюті готівкою або у безготівковому вигляді, цінні папери, корпоративні права. Доведено, що тимчасово вилученими можуть бути не усі вищезазначені види майна. Зокрема не може бути тимчасово вилученим нерухоме майно, майнові права інтелектуальної власності, корпоративні права.

2. Надане визначення арешту майна як заходу кримінального процесуального примусу, що застосовується з метою забезпечення можливої конфіскації майна, спеціальної конфіскації або цивільного позову, та полягає у тимчасовому позбавленні можливості відчужувати певне майно, або забороні розпоряджатися будь-яким чином таким майном та використовувати його.

3. Доведено, що заходи кримінально-процесуального примусу не є ідентичними до заходів забезпечення кримінального провадження та співвідносяться як ціле та частина (усі заходи забезпечення кримінального провадження є заходами кримінально-процесуального примусу, поряд із цим, заходи кримінально-процесуального примусу охоплюють і інші заходи крім заходів забезпечення кримінального провадження).

4. Удосконалено класифікацію заходів забезпечення кримінального провадження та з-поміж інших заходів забезпечення кримінального провадження виокремлено підгрупу заходів, що обмежують майнові права підозрюваного, обвинуваченого, а також інших осіб. Доведено існування системи заходів забезпечення кримінального провадження, що обмежують майнові права, визначеного КПК України кола осіб. Прямий зв'язок між тимчасовим вилученням майна та арештом майна полягає у тому, що за результатами тимчасового вилучення майна можливо прийняття виключно двох рішень: про арешт майна; про повернення майна особі, у якої його було вилучено. Тобто арешт майна є одним із двох можливих результатів тимчасового вилучення майна. Зворотній зв'язок між тимчасовим вилученням майна та арештом майна полягає у тому, що арештованим може бути виключно майно, яке: було тимчасово вилучене; не було тимчасово вилучене. Тобто тимчасове вилучення майна є засобом, що забезпечує подальший арешт такого майна.

5. Визначено коло осіб, майнові права яких можуть бути обмежені у ході застосування заходів забезпечення кримінального провадження (у ході застосування такого заходу забезпечення кримінального провадження як тимчасове вилучення майна можуть бути обмежені майнові права підозрюваного, а також інших осіб (осіб, у володінні яких перебуває майно зазначене у ч. 2 ст. 167 КПК України); у ході застосування такого заходу забезпечення кримінального провадження як арешт майна можуть бути обмежені майнові права підозрюваного, обвинуваченого, а також інших осіб (осіб, які в силу закону несуть цивільну відповідальність за шкоду, завдану діяннями підозрюваного, обвинуваченого або неосудної особи, яка вчинила суспільно небезпечне діяння; юридичних осіб, щодо яких здійснюється провадження, у разі якщо до такої

юридичної особи може бути застосовано захід кримінально-правового характеру у вигляді конфіскації майна));

6. Надано визначення морально-правових критеріїв застосування заходів забезпечення кримінального провадження у якості моральних норм, правил поведінки, на підставі яких дається оцінка кримінального процесуального законодавства, яким урегульовано питання застосування заходів забезпечення кримінального провадження, та діяльності суб'єктів кримінального процесу із застосування таких заходів з точки зору їх справедливості і гуманізму, добра, свободи та відповідальності, совісті, честі та гідності людини. Реалізована класифікація морально-правових критеріїв застосування заходів забезпечення кримінального провадження, що обмежують майнові права підозрюваного, обвинуваченого та інших осіб. Досліджені такі їх підгрупи, як: загальні морально-правові критерії обмеження майнових прав підозрюваного (обвинуваченого), інших осіб та додаткові морально-правові вимоги щодо тимчасового обмеження їх майнових прав. Встановлено, що морально-правовим критерієм обмеження майнових прав підозрюваного (обвинуваченого) та інших осіб у випадку призначення судом конфіскації майна є необхідність покарання особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, за тяжкі та особливо тяжкі корисливі злочини, а також за злочини проти основ національної безпеки України та громадської безпеки незалежно від ступеня їх тяжкості. Морально-правовим критерієм обмеження майнових прав підозрюваного (обвинуваченого) та інших осіб у випадку призначення судом спеціальної конфіскації майна є необхідність вилучення у особи, яка вчинила певні визначені законодавством кримінальні правопорушення, грошей, цінностей та іншого майна, яке: було одержано внаслідок вчинення злочину та/або є доходами від такого майна; призначалося (використовувалося) для схиляння особи до вчинення злочину, фінансування та/або матеріального забезпечення злочину або винагороди за його вчинення; було предметом злочину (крім того, що повертається власнику; було підшукане, виготовлене, пристосоване або використане як засоби чи знаряддя вчинення злочину, крім того, що повертається власнику (законному володільцю).

7. Розроблена класифікація заходів забезпечення кримінального провадження, що обмежують майнові права підозрюваного, обвинуваченого та інших осіб на підставі наступних класифікаційних ознак: залежно від кримінальної процесуальної кваліфікації заходу забезпечення кримінального провадження (тимчасове вилучення майна у порядку, передбаченому ст. 168 КПК України; арешт майна у загальному порядку, передбаченому ст. 170 КПК України; попередній арешт майна або коштів на рахунках фізичних або юридичних осіб у фінансових установах у порядку, передбаченому абзацом 2 ч. 2 ст. 170 КПК України); залежно від об'єкта обмеження майнових прав (заходи забезпечення кримінального провадження, що обмежують майнові права підозрюваного; обвинуваченого; осіб, у володінні яких перебуває майно зазначене у ч. 2 ст. 167 КПК України; осіб, які в силу закону несуть цивільну відповідальність за шкоду, завдану діяннями підозрюваного, обвинуваченого або неосудної особи, яка вчинила суспільно небезпечне діяння; юридичних осіб, щодо яких здійснюється провадження, у разі якщо до такої юридичної особи може бути

застосовано захід кримінально-правового характеру у вигляді конфіскації майна); залежно від цивільно-правового статусу майна, права на яке обмежуються під час застосування заходу забезпечення кримінального провадження (заходи забезпечення кримінального провадження, що обмежують майнові права на нерухоме майно; рухоме майно; гроші у будь-якій валюті готівкою або у безготівковому вигляді; цінні папери; заходи забезпечення кримінального провадження, що обмежують корпоративні права; майнові права інтелектуальної власності); залежно від місця знаходження майна, права на яке обмежуються (заходи забезпечення кримінального провадження, що обмежують права на майно, яке знаходиться у житлі чи іншому володінні особи; підприємствах, в установах або організаціях; відкритій місцевості; рахунках фізичних або юридичних осіб у фінансових установах); залежно від обсягу майна, права на яке обмежуються (заходи забезпечення кримінального провадження, що обмежують права на майно у обсягах достатніх для компенсації шкоди, завданої кримінальним правопорушенням; недостатніх для компенсації шкоди, завданої кримінальним правопорушенням); залежно від ступеня обмеження прав підозрюваного, обвинуваченого та інших осіб (заходи забезпечення кримінального провадження, що супроводжуються повним обмеженням прав особи щодо користування і розпорядження майном; передбачають заборону розпоряджатися майном; передбачають заборону використовувати майно).

8. Доведено, що використання результатів оперативно-розшукової діяльності як підстав для тимчасового вилучення майна у кримінальному процесі є доцільним та не суперечить вимогам чинного законодавства, оскільки, у окремих випадках, саме відомості отримані за результатами оперативно-розшукової діяльності слугуватимуть підставою тимчасового вилучення майна, яке є предметом кримінального правопорушення, у тому числі пов'язаного з його незаконним обігом. Саме оперативним підрозділам надано право проводити контрольовану поставку та контрольовану і оперативну закупку товарів, предметів та речовин, у тому числі заборонених для обігу, у фізичних та юридичних осіб незалежно від форми власності з метою виявлення та документування фактів протиправних діянь. Результати контролю за вчиненням злочину відображаються у протоколі, до якого додаються речі і документи, отримані під час проведення цієї негласної слідчої (розшукової) дії. Якщо контроль за вчиненням злочину закінчується відкритим фіксуванням, про це складається протокол у присутності такої особи. У такому разі саме відомості, отримані за результатами оперативно-розшукової діяльності слугуватимуть підставою тимчасового вилучення майна, яке є предметом кримінального правопорушення, у тому числі пов'язаного з його незаконним обігом.

9. Надані пропозиції щодо внесення змін до КПК України у частині: заборони тимчасового вилучення електронних інформаційних систем або їх частин, мобільних терміналів систем зв'язку для вивчення фізичних властивостей, які мають значення для кримінального провадження, крім випадків, коли вони входять до переліку, щодо якого прямо надано дозвіл на відшукання в ухвалі про дозвіл на проведення обшуку (абзац 2 ч. 2 ст. 168 КПК України); тимчасового вилучення майна особою, яка не є уповноваженою службовою особою (особою,

якій законом надано право здійснювати затримання), виключно з метою запобігти затриманому заподіяти шкоду оточуючим чи самому собі, а також – з метою збереження речових доказів (ч. 1 ст. 168 КПК України).

## СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Руденко А. Е. Морально-правові критерії застосування заходів забезпечення кримінального провадження / А. Е. Руденко // Право і суспільство. – 2015. – № 5–2. – Ч. 3. – С. 236–240.
2. Руденко А. Е. Обмеження майнових прав окремих категорій осіб у ході застосування заходів забезпечення кримінального провадження / А. Е. Руденко // Підприємництво, господарство і право. – 2015. – № 8. – С. 53–56.
3. Руденко А. Е. Підстави застосування тимчасового вилучення майна / А. Е. Руденко // Науковий вісник Ужгородського національного університету. — 2014. – Вип. 28. – Т. 3. – С. 141–143.
4. Руденко А. Е. Накладення арешту на майно для забезпечення цивільного позову / А. Е. Руденко // Науковий вісник Херсонського державного університету. – 2015. – Вип. 3. – Т. 1. – С. 158–161.
5. Руденко А. Э. Обеспечение гражданского иска, конфискации и специальной конфискации как цель ареста имущества / А. Э. Руденко // Visegrad Journal on Human Rights. – 2014. – № 2. – С. 192–196.
6. Руденко А. Е. Ухвала суду як підстава тимчасового вилучення майна / А. Е. Руденко // Правове регулювання суспільних відносин: актуальні проблеми та вимоги сьогодення : Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Запоріжжя, 24–25 липня 2015 року). – Запоріжжя: Запорізька міська громадська організація «Істина», 2015. – С. 110–112.
7. Руденко А. Е. Кримінально-процесуальні підстави арешту майна / А. Е. Руденко // Вітчизняна юридична наука в умовах сучасності : Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Дніпропетровськ, 21–22 серпня 2015 року). – Дніпропетровськ: ГО «Українська асоціація правових досліджень». – 2015. – С. 9–81.

## АНОТАЦІЯ

**Руденко А. Е. Заходи забезпечення кримінального провадження, що обмежують майнові права підозрюваного, обвинуваченого та інших осіб. – Рукопис.**

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність. – Національна академія внутрішніх справ, Київ, 2015.

На основі комплексного дослідження заходів забезпечення кримінального провадження, що обмежують майнові права підозрюваного, обвинуваченого та інших осіб, розроблено теоретичні положення та практичні рекомендації щодо застосування таких заходів забезпечення кримінального провадження. Уточнено

поняття майна у кримінальному процесі шляхом визначення складових, які охоплює дане поняття: нерухоме і рухоме майно, майнові права інтелектуальної власності, гроші у будь-якій валюті готівкою або у безготівковому вигляді, цінні папери, корпоративні права. Надане визначення арешту майна як заходу кримінального процесуального примусу, що застосовується з метою забезпечення можливої конфіскації майна, спеціальної конфіскації або цивільного позову, та полягає у тимчасовому позбавленні можливості відчужувати певне майно, або забороні розпоряджатися будь-яким чином таким майном та використовувати його. Встановлено співвідношення заходів забезпечення кримінального провадження та заходів кримінально-процесуального примусу. Удосконалено класифікацію заходів забезпечення кримінального провадження. Визначено коло осіб, майнові права яких можуть бути обмежені під час застосування заходів забезпечення кримінального провадження. Надано визначення морально-правових критеріїв застосування заходів забезпечення кримінального провадження. Розроблена класифікація заходів забезпечення кримінального провадження, що обмежують майнові права підозрюваного, обвинуваченого та інших осіб. Визначена доцільність та законність використання результатів оперативно-розшукової діяльності як підстав для тимчасового вилучення майна у кримінальному процесі. Внесено пропозиції щодо удосконалення законодавчого регулювання застосування заходів забезпечення кримінального провадження, що обмежують майнові права підозрюваного, обвинуваченого та інших осіб.

**Ключові слова:** кримінальний процесуальний примус, заходи забезпечення кримінального провадження, тимчасове вилучення майна, арешт майна, майнові права.

## АННОТАЦІЯ

**Руденко А. Э. Меры по обеспечению уголовного производства, которые ограничивают имущественные права подозреваемого, обвиняемого и иных лиц. – Рукопись.**

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.09 – уголовный процесс и криминалистика; судебная экспертиза; оперативно-розыскная деятельность. – Национальная академия внутренних дел, Киев, 2015.

На основе комплексного исследования мер обеспечения уголовного производства, ограничивающие имущественные права подозреваемого, обвиняемого и других лиц, в диссертации приведены теоретические положения и практические рекомендации по применению таких мер обеспечения уголовного производства.

Автором обосновано, что научное исследование системы мер обеспечения уголовного производства в целом и определения места в этой системе мер, ограничивающих имущественные права подозреваемого (обвиняемого) и других лиц, позволит установить связь между ними, раскрыть их внутренние закономерности. Автор считает, что меры обеспечения уголовного производства целесообразно классифицировать на: предупредительные меры и другие меры обеспечения уголовного производства. Часть из других мер обеспечения

уголовного производства может быть выделена в отдельную подгруппу по такому признаку, как ограничение в ходе их применения имущественных прав участников уголовного процесса.

Такие меры обеспечения уголовного производства как временное изъятие имущества и арест имущества в общем случае направлены на ограничение имущественных прав подозреваемого и обвиняемого. Наряду с этим, действующим законодательством определены и другие категории лиц, имущественные права которых могут быть ограничены в ходе применения мер обеспечения уголовного производства. Обоснована необходимость соблюдения определенных морально-правовых критериев лишения определенных законом категорий лиц возможности владеть (в случае ареста имущества – отчуждать), распоряжаться и пользоваться имуществом. Такие критерии подразделяются на общие морально-правовые критерии ограничения имущественных прав подозреваемого (обвиняемого) и дополнительные морально-правовые требования по временному ограничению имущественных прав подозреваемого (обвиняемого) и других лиц.

Автор считает, что фактическими основаниями временного изъятия имущества является достаточная совокупность данных, согласно закону, свидетельствующих о необходимости принятия данной меры обеспечения уголовного производства. Фактическими данными для проведения временного изъятия имущества являются сведения, зафиксированные в источниках доказательств, или полученные в ходе проведения негласных следственных (розыскных) действий, а также – данные, полученные в ходе задержания лица при совершении или покушении на совершение уголовного преступления или в ходе задержания лица непосредственно после совершения преступления.

Определено, что порядок временного изъятия имущества в действующем УПК Украины урегулирован достаточно противоречиво. В связи с нечеткой регламентацией действий стороны обвинения при осуществлении временного изъятия имущества высоким является риск незаконного ограничения возможностей владельцев такого имущества пользоваться, владеть и распоряжаться им, а, следовательно, возникает повышенная опасность нарушения основ неприкосновенности права собственности. Автором предложены изменения в действующий УПК Украины, которые должны способствовать уточнению норм УПК, посвященных временному изъятию имущества.

Установлено, что основанием ареста имущества является определение следственного судьи или суда. Фактическим основанием ареста имущества является совокупность фактических данных, указывающих на причинение уголовным правонарушением материального и / или морального вреда, предъявления гражданского иска о его возмещении или возможность предъявления такого иска и наложении имущественных взысканий, конфискации имущества по приговору суда.

Целью ареста имущества является обеспечение возможной конфискации имущества, специальной конфискации или гражданского иска.

Автор считает, что порядок ареста имущества в действующем УПК Украины урегулирован достаточно подробно. Вместе с этим существует

необходимость повышения качества регулирования вопроса ареста временно изъятого имущества для обеспечения гражданского иска.

С учетом полученных результатов, автором подготовлены предложения по внесению изменений и дополнений в действующее законодательство.

**Ключевые слова:** уголовное процессуальное принуждение, меры обеспечения уголовного производства, временное изъятие имущества, арест имущества, имущественные права.

## SUMMARY

**Rydenko A. E. The measures of the criminal proceedings, restricting the property rights of the suspect, the accused and others. – Manuscript.**

The thesis for the scientific degree of Candidate of Law in speciality 12.00.09 – criminal process and criminalistics; forensics; criminal investigation. – National Academy of Internal Affairs, Kyiv, 2015.

In the work based on a comprehensive study of the measures of the criminal proceedings, restricting the property rights of the suspect, the accused and others, developed a theoretical principles and practical guidance on the application of the measures of the criminal proceedings. The concept of property in criminal proceedings by determining the components covered by this concept: immovable and movable property, intellectual property rights, money in any currency in cash or in the form of non-cash, securities, corporate rights.

Rendered determination seizure as a measure of criminal procedure compulsion used to ensure the possible forfeiture of property, special confiscation or civil suit and is temporarily deprived of the possibility to dispose of certain property, or dispose of banning any way such property and use it. The correlation between the measures of the criminal proceedings and measures of criminal procedure compulsion. Classification of the measures of the criminal proceedings. Defined circle of persons, property rights which may be limited to the application of the measures of the criminal proceedings.

Provided by defining moral and legal criteria for ensuring the application of the criminal proceedings. The classification of the measures of the criminal proceedings, restricting the property rights of the suspect, the accused and others. Determined the feasibility and legality of using the results of operational activities as grounds for temporary seizure of property in criminal proceedings.

Proposals for improving application of legislative regulation providing criminal proceedings, restricting the property rights of the suspect, the accused and others.

**Keywords:** criminal procedural enforcement measures to ensure the criminal proceedings, the temporary seizure of property, seizure of property, attachment of property, property rights.